

LOKVICA (Blatsko polje)

*Srednjoneolitički lokalitet na
otvorenom*

Dinko Radić
Centar za kulturu Vela Luka
Ul. 26, br. 2
HR 20270 Vela Luka
radicdinko1@gmail.com

Primljeno: 17.11.2016.

UDK 902(497.5 Korčula)“634”

Sažetak: Lokvica je jedna od najravnijih i najplodnijih površina Blatskog polja s većim brojem danas aktivnih bunara. Godine 2015. i 2016. s površine vinograda obitelji Franulović Prcalo prikupljena je veća količina zanimljivih arheoloških predmeta vjerojatno izbačenih na površinu prilikom izgradnje i uređenja obližnjeg vodocrpilišta. Potaknut ovim nalazima, autor je 2016. predvodio iskapanje sonde pa u ovom članku donosi analizu prikupljenih i iskopanih keramičkih predmeta te predmeta od cijepanog kamena. Količina „ceramice figuline“, način ukrašavanja i prevlačenja površine fine keramike upućuje na mlađu, a vjerojatno i srednju fazu razvoja srednjeg neolitika. Lokvica je za sada jedino poznato i prvo istraživano neolitičko nalazište na otvorenom na Korčuli i okolnim otocima. U to doba na Lokvici se nalazilo naselje lokalnih stočara koji su prehranu dopunjavali lovom i ribolovom, a buduća istraživanja će pokazati u kolikoj su mjeri obrađivali zemlju. Za sada je potvrđena gospodarska, ali i kulturna povezanost Lokvice sa susjednim lokalitetima te s jugom Apeninskog poluotoka i njena pripadnost širem Jadransko – jonskom krugu srednjoneolitičke slikane keramike.

Ključne riječi: Lokvica, Blatsko polje, srednji neolitik, „ceramice figuline“, litički nalazi

Blatsko polje - periodično kraško jezero

Blatsko polje je s oko 3 km² najveća kraška udolina na dalmatinskim otocima, a ako se pribroje i druge obližnje površine prikladne za ratarsku proizvodnju te prostrani pašnjaci, dobiva se znatno veći prostor pogodan za život populacijski brojne zajednice. Nadmorska visina polja je samo od 6 do 9 metara. S južne i sjeverne strane je brdima odvojeno od mora, u smjeru zapada se, preko nekoliko od ostalog reljefa jedva istaknutih uzvisina, spaja sa zaljevom Vela Luka, a prema istoku se nastavlja na niz manjih kraških udolina (polja). Blatsko polje je najniži dio otočnog rasjednog pravca koji se u smjeru istok – zapad proteže od predjela Gumanca u središtu otoka pa sve do dvadesetak kilometara udaljene Vele Luke, ali i dalje u pravcu protezanja velolučkog zaljeva. Vodonepropusnost vapnenačkih naslaga koje se nalaze sa sjeverne i južne strane rasjeda rezultirala je da se podzemne, a nekada i nadzemne vode akumuliraju u najnižoj točki tj. u Blatskom polju.

Blatsko polje je najveća kraška udolina na dalmatinskim otocima. U bliskoj prošlosti polje je bilo periodično kraško jezero. Godine 1912. austrijska vlast je probila melioracijski tunel i omogućila cjelogodišnju poljoprivrednu proizvodnju.

U bliskoj prošlosti polje je bilo periodično kraško jezero dubine do 7,5 metara, a pojedinih godina voda se nije ni ljeti povlačila. Najniža točka polja je bunar Studenac, ustvari estavela

(šupljina u kršu) kroz koju se je na jesen polje punilo vodom, a na proljeće je kroz isti otvor voda otjecala u more. Godine 1912. austrijska vlast je od najniže točke polja (Studenac) do uvale Bristva na sjevernoj strani otoka probila 2240 metara dug melioracijski tunel profila 4,7 m², što je bilo popraćeno sustavom drenažnih kanala. Od tada je istočni, niži dio polja tj. nekadašnje jezero površine 176 jutara, približno oko 1 km², prostor izuzetno pogodan za poljoprivrednu proizvodnju (Piplović 2000:164-165; Oreb 2007:438-440).

Na intenzivno rekognosciranje južnog dijela Blatskog polja, posebno šireg prostora Lokvice, potaknuo nas je rad dr. Ante Kalogjera „Evolucija reljefa otoka Korčule“ (Kalogjera 1976:164-166) u kojem autor donosi opis i crtež presjeka 320 centimetara dubokog bunara kojeg je u godinama nakon Drugog svjetskog rata iskopala obitelj Franulović Prcalo¹. U gornjih tridesetak centimetara bunar se sastojao od glinovite crvenice, a: „Niže na dubini 30 – 60 cm je kulturni sloj koji obiluje ulomcima keramike, opeke i kamenja“. U glinovitoj crvenici Kalogjera prepoznaje jezersko dno koje je bilo u funkciji do 1912., a nama je posebnu pažnju privukao podatak da se ispod glinovite crvenice (jezerskog dna) nalazi kulturni sloj s ulomcima keramike. Ta činjenica jasno ukazuje da je na tom mjestu postojao arheološki lokalitet i to u vremenu prije formiranja jezerskog dna, samim time i prije formiranja periodičnog kraškog jezera. Odgovor na pitanje kad se to točno dogodilo ostat će do narednih arheoloških istraživanja bez odgovora. Slažemo se s Kalogjerinom pretpostavkom da se nastanak jezera može

¹ Gosp. Franko Franulović Prcalo (rođen 1933.) – vlasnik poljske kuće i zemljišta pored vodocrpilišta Lokvica, ispričao nam je da je njegova obitelj desetak metara jugoistočnije od kuće u godinama nakon Drugog svjetskog rata kopala bunar, promjera oko jednog metra. Bunar su iskopali do dubine od skoro 6 metara. Na vrhu iskopa se je nalazio sloj od 30–50 cm zemlje „plavice“ ispod koje se pojavio sloj s mnogobrojnim ulomcima keramike. Nakon 1950. godine Vodovod Blato je njihov bunar proglasio perspektivnim te su ga otkupili i ogradili, ali ga nisu znatnije širili. Danas je bunar Lokvica jedno od značajnih vodocrpilišta iz kojeg se vodom snabdijeva središnji i zapadni dio otoka Korčule.

povezati s ljudskom djelatnošću, prvenstveno s intenzivnim uništavanjem (spaljivanjem) vegetacije i ispiranjem humusa s okolnih padina. Posljedica (vjerojatno od ljudi) potaknute erozije bilo je začepljenje prirodnih ponora kojima je do tada otjecao višak vode. Glinovita crvenica, nekadašnje jezersko dno, nalazi se i u dubljim slojevima opisanog bunara (ispod kulturnog sloja) što navodi na pretpostavku da se plavljenje događalo i u starijim razdobljima pa nije moguće isključiti ni pretpostavku da je riječ o cikličkom procesu koji se je tijekom holocena, možda i ranije, ponavljao više puta².

Blatsko polje – presjek kroz povijest

Ovim podacima, koji nedvojbeno ukazuju da je jezerskoj³ fazi Blatskog polja prethodila predjezerska faza, potrebno je dodati da je na predjelu Lokvica nađen uteg, ustvari prapovijesni bat od diorita (Radić, Vuletić-Vukasović 1890:77) koji se čuva u arheološkoj zbirci Dubrovačkih muzeja. U blizini, na obronku brijega s crkvom sv. Mihovila, početkom druge polovine 19. stoljeća nađena je 510 grama teška prapovijesna sjekira od jadaita (Radić 1887:71-73).

Povijesni izvori Blatsko polje/jezero razmjerno rijetko spominju. Korčulanski statut iz 1214., odnosno 1265. (Šeparović 1987) u potpunosti prešućuje polje/jezero. Ne spominje ga ni Katastik pa iz dostupnih dokumenata ne možemo doznati niti kakav je bio njegov pravni status. Vjerojatan razlog tome je što polje/

jezero od starine ima status javnog dobra pa je njegovo korištenje u razdoblju kad se voda povuče, bilo običajno pravo svih stanovnika seoske zajednice, a to nije bilo potrebno regulirati. Zanimljiv je podatak iz 1553. (kod Dokoza 2003:123) u kojem G. B. Giustiniani polje Blato po plodnosti uspoređuje s Egiptom. On točno opisuje jezerske sezonske mijene i navodi da se nakon povlačenja vode u polju sadilo žito. Izuzetna plodnost tla i porast stanovništva razlog su da se počevši od 1601. nakon povlačenja vode zemlja dijelila, u početku među 19, a kasnije još većeg broja pučkih i plemićkih obitelji (Gjivoje 1969:354, bilj. 47). Pravo na sudjelovanje u diobi zemlje bilo je nasljedno i imale su ga samo starosjedilačke obitelji koje su i u narednim stoljećima na taj način dokazivale svoju autohtonost.

Arheološki ostaci, posebno oni vezani uz vrijeme vladavine Rimljana, nalaze se gotovo isključivo na rubnim dijelovima Blatskog polja (Dugi pod, Zablacé, Postražišće, Polje sv. Marije ili Velo polje...) do kojih nije dopirala jezerska voda (Radić 2000). Ti predjeli se često spominju u srednjovjekovnim i mlađim dokumentima, poput oporuka i vizitacija, uz rubove polja prolaze prometnice, grade se i popravljaju crkvice, podižu križevi sl.

Lokvica, neolitički lokalitet

Predjel Lokvica se svojstvima reljefa i tla ne izdvaja od ostalih dijelova Blatskog polja. Radi se o jednoj od njegovih najravnijih i najplodnijih površina s većim brojem danas aktivnih bunara među kojima treba izdvojiti Lokvicu⁴. Širi prostor Lokvice zasađen je vinovom lozom, dio zemljišta je pod povrćem, ali na žalost sve je više i

2 Koliko nam je poznato samo tijekom tri razdoblja na rubovima Blatskog polja je intenzitet života bio vrlo visok. To je protopovijesno doba kad se obližnja Kopila pretvara u središte gospodarskih i političkih zbivanja, a to znači i povećanu potrebu za pašnjacima do kojih se najlakše dolazilo izazivanjem požara. Dolazak Rimljana i gradnja rustičnih vila također dovodi do transformiranja krajobraza, a njihov relativno mali broj i u odnosu na polje strogo rubni položaj upućuje da je jezero formirano nešto ranije i da danas najplodnija zemlja tada nije ni dijeljena. Treće razdoblje u kojem raste potreba za pašnjacima je vrijeme neposredno nakon dolaska Hrvata, kad isto tako možemo pretpostaviti pojačano iskorištavanje pašnjaka. Ipak, točan odgovor na vrijeme (ili vremena) oblikovanja jezera dat će planirana buduća arheološka istraživanja.

3 Još 1887. Frano Radić i Vid Vuletić-Vukasović (Radić, Vuletić-Vukasović 1887:105) nagadaju: „Pretraživanjem zemlje po dnu jezera, kad se ovo ljeti presuši, po svojoj prilici naišlo bi se na tragove stanovnika kuća na kolju”.

4 Bunar Lokvica treba razlikovati od vodocrpilišta Lokvica. Vodocrpilište (crpna stanica) je suvremeno postrojenje, a uređen i obzidan bunar (na samom rubu polja, oko 200 metara južnije) je, koliko nam je poznato, u prošlom stoljeću bio jedino izvorište vode na zapadnom dijelu Korčule, a možda i šire, koje nikada ne presušuje.

neobrađene zemlje. Tijekom rekognosciranja⁵ na površini nisu nađeni ostaci iz prošlih epoha, iznimka je uži prostor u okolici vodocrpilišta.

Godine 2015. i 2016. s površine vinograda obitelji Franulović prikupljena je veća količina zanimljivih arheoloških predmeta. Stiče se utisak

Predjel Lokvica je jedna od najravnijih i najplodnijih površina Blatskog polja s većim brojem danas aktivnih bunara. Širi prostor Lokvice zasađen je vinovom lozom.

da su ti predmeti izbačeni na površinu prilikom izgradnje i uređenja obližnjeg vodocrpilišta te da su obradom tla razvučeni po okolnom zemljištu do pedesetak metara sjevernije i istočnije. U istom smjeru i na istom potezu su prije nekoliko desetljeća u kanalu dubine oko 1,5 metra polagane vodovodne cijevi, što je također moglo rezultirati da se materijal iz iskopa pojavio na površini. Do jeseni 2016. prikupljeno je 358 predmeta od cijepanog kamena, kolokvijalno zvanog kremen, a treba izdvojiti i jedno slomljeno sječivo od opsidijana⁶. Glačani predmeti zastupljeni su s dobro sačuvanom jezičastom sjekiricom, a nađeno je i nekoliko stotina minijaturnih ulomaka keramike, koji su zbog obrade tla i slabih uvjeta čuvanja izrazito

5 D. Radić radi na izradi arheološke karte otoka sustavno od 1987. U sklopu tog cilja je sam ili s kolegama više puta rekognoscirao polje i konstatirao da je, barem što se površine tiče, riječ o gotovo sterilnom prostoru.

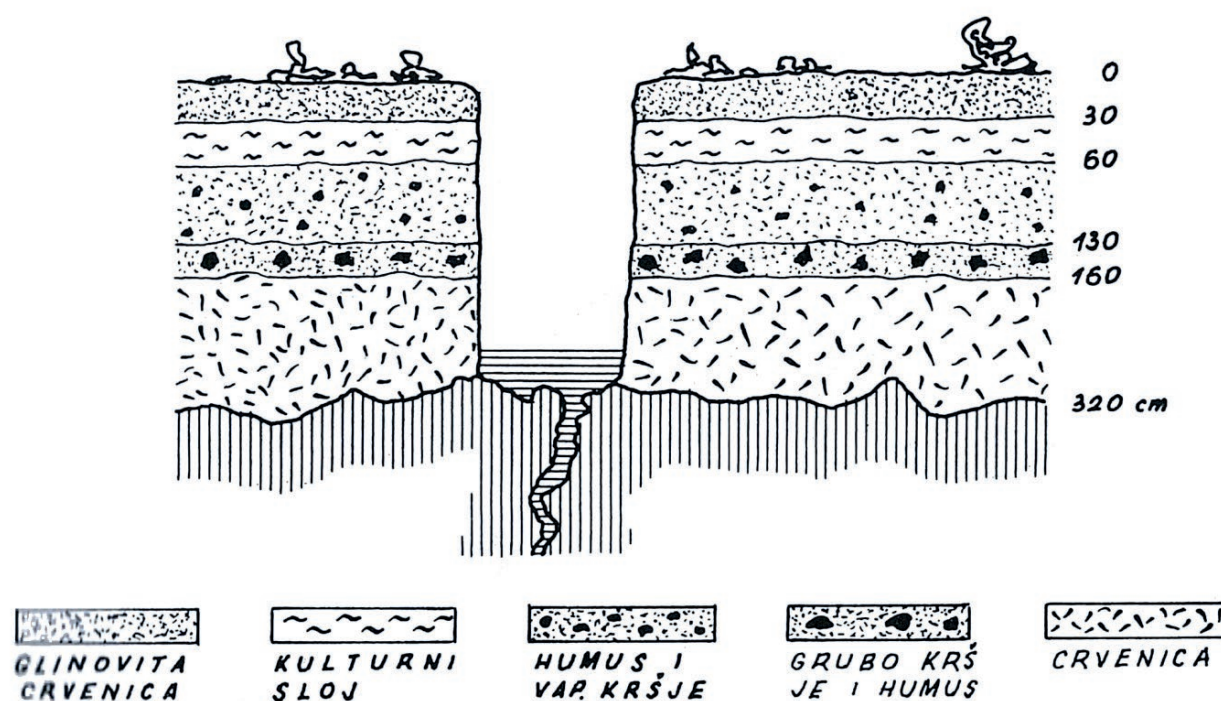
6 Opsidijan je vrsta vulkanskog stakla od kojeg se mogu dobiti alatke s oštricama molekularne tankoće. Na Sredozemlju ga nalazi na samo nekoliko vulkanskih otoka od kojih nijedan nije u Jadranu, a svojstva sirovine sa svakog od tih ležišta međusobno se razlikuju. Dosadašnje analize pokazuju da je opsidijan nađen na Korčuli porijeklom s Liparskih otoka pored Sicilije, a nalazi na južnom dijelu Apeninskog poluotoka, na Palagruži, Sušcu, u Veloj spili, sada i na Lokvici, pokazuju smjer kojim je opsidijan s Liparskih otoka dolazio do Korčule, a nakon toga dalje u pravcu zapada i unutrašnjosti.

fragmentirani. Prikupljene kamene i keramičke predmete se je bez poteškoća datiralo u mlađe kameno doba (neolitik).

Sonda 2016. godine

Svjesni činjenice da se na dalmatinskim otocima radi o jednom od rijetkih neolitičkih nalazišta na otvorenom te posebno zbog potrebe preciznijeg datiranja, lokalitet smo sondirali, za sada, na površini od svega 2 m². Sonda skromnih dimenzija imala je za cilj potvrditi da se ispod površinskog jezerskog sedimenta nalazi netaknut arheološki sloj i odrediti svojstva materijalne kulture kojem sloj pripada.

Ljeti 2016. istražena je sonda locirana u blizini suvremenog vodocrpilišta. Gornjih 65 centimetara pripada naslagama koje su tijekom proteklih desetljeća više puta prekapane pa je razumljivo da su „bogate“ recentnim otpadom (plastika, željezo, staklo...), ali i prapovijesnim kremenim predmetima. Te naslage su relativno lake za iskapanje, a sastoje se od crvenkasto-smećkastog glinovitog sedimenta bez kamenja i očito je da su rezultat radova koji su se na uređenju vodocrpilišta obavljali tijekom nekoliko posljednjih desetljeća. Ispod dubine od 65 cm sonda je smanjena na 1x1 metar. Dublje od 70 cm slojevi su intaktni, čini ih vrlo kompaktna i tvrda crvenica miješana s oko 10% manjeg kamenja. Bez obzira na debljinu kulturnog sloja od čak sedamdesetak centimetara, nismo bili u mogućnosti uočiti bilo kakve pokazatelje koji bi nam pomogli u izdvajanju pojedinih stratigrafskih jedinica. U ovim slojevima količina litičkih nalaza se smanjila, ali je povećana količina ostataka prehrane te većih i bolje sačuvanih keramičkih ulomaka. Na dubini od 140 cm je zbog minijaturnih dimenzija sonde zaustavljeno iskapanje, ali nismo sigurni da se kulturni sloj ne nastavlja još koji centimetar dublje. Sav iskapani sediment je suho prosijavan na situ promjera oko 4 mm.

Slika 1: Lokvica, presjek bunara obitelji Franulović (preuzeto od Kalogjera 1978:166, sl. 8)

Tab. 1: Slojevi, dubine, zapremnina iskopane zemlje, broj i relativna učestalost nađenih litičkih i keramičkih predmeta nađenih u sondi istraženj 2016.

SLOJ	DUBINA (m)	ISKOP m ³	LITIKA, KOMADA	LITIKA GRAMA	LITIKA g/m ³	KERAM. KOMADA	KERAM. GRAMA	KERAMIKA g/m ³
Sloj 1.	0,00 – 0,30	0,360	23	29,3	81,39	71	210	583,3
Sloj 2.	0,30 – 0,45	0,184	15	32,0	173,91	68	151	820,7
Sloj 3.	0,45 – 0,65	0,208	7	8,2	39,42	44	133	639,4
Sloj 4.	0,65 – 0,80	0,144	2	3,1	21,53	110	283	1962,3
Sloj 5.	0,80 – 1,00	0,224	4	2,2	9,82	220	712	3178,6
Sloj 6.	1,00 – 1,15	0,128	4	8,4	65,63	93	585	4570,3
Sloj 7.	1,15 – 1,35	0,160	3	4,4	27,50	96	286	1787,5
Sloj 8.	1,35 – 1,40	0,080	1	0,9	1,13	165	370	4625,0
Ukupno:	0,00 – 1,40	1,488	59	88,5	59,48	867	2730	1832,2

Slika 2: Lokvica – pogled iz zraka

Slika 3: Bunar i imanje obitelji Franulović Prcalo

Analiza sakupljenog i iskopanog keramičkog materijala

Keramika prikupljena s površine izuzetno je fragmentirana što je posljedica čuvanja u agresivnom jezerskom sedimentu punom organskih tvari. Predmeti iz naslaga dubljih od 70 centimetara su bolje očuvani. Nađenu keramiku dijelimo na onu grube površine i presjeka te keramiku fine strukture, jednolične boje vanjske površine.

Ljeti 2016. istražena je sonda locirana u blizini suvremenog vodocrpilišta. Ispod dubine od 65 cm sonda je smanjena na 1x1 metar. Dublje od 70 cm slojevi su intaktni, čini ih vrlo kompaktna i tvrda crvenica miješana s oko 10% manjeg kamenja.

Gruba keramika, korištena za kuhanje i čuvanje namirnica, pečena je u otvorenim pećima, a posuđe je dosta krhko i često se lomi. Prevladavaju jednostavni trbušasti lonci i duboke zdjele, a na dijelu primjeraka vidi se naznaka bikoničnosti. Gruba vrsta pokazuje heterogenu sliku pa je teško odrediti karakteristične tipove i oblike posuda, gotovo svaka posuda je formom i spomenutim svojstvima različita od svih drugih. Osim desetak ulomaka lonaca većih dimenzija, debelih stijenki i jednostavnih forma, velika većina ulomaka je ipak razmjerno tankih stijenki, izravnate i glatke vanjske površine, a svi oblici građeni su od donekle pročišćene gline kojoj je dodan fino mljeveni kristalni vapnenac. Dekorativni elementi su uočeni samo na dijelovima dviju posuda. Prva od njih

pripada tzv. trakastoj keramici ukrašenoj na način da je motiv izveden točkastim ubadanjem omeđenim urezivanjem te su tom tehnikom oblikovane složene trake prema kojima je ova vrsta dobila ime. U našem slučaju radi se o traci napravljenoj od niza rombova što je dobro poznat srednjoneolitički ukrasni motiv. O drugim srednjodalmatinskim i ostalim lokalitetima na kojim je nađena trakasta keramika, o njenom stratigrafskom položaju i mogućem porijeklu ove na Korčuli dosta rijetke keramičke vrste raspravljaju drugi članci (Čečuk, Radić 2006:111, T. 29/6, T. 37/2 i 5; Radić 2012:72, 124, 204).

Zanimljiv je i ulomak ukrašen gustim, usporednim, dubokim urezima koji se spajaju pod oštrim kutom. Paralele ovakvom načinu ukrašavanja nalazimo prije svega u obližnjoj Veloj spili i to među keramikom ukrašenom tehnikom udublivanja što također upućuje na srednji neolitik.

Fina keramika dijeli se na onu poliranu (glačanu) i onu ukrašenu slikanjem. Polirana keramika pokazuje različite boje pečenja, vanjska strana je uvijek jednolično crna, a unutrašnja u različitim, ali jednoličnim smeđim i crvenkastim tonovima (Čečuk, Radić 2006:112; Radić 2012:76-80).

Ulomci ukrašeni slikanjem, kompaktnog presjeka, potpuno glatke, svijetle površine pripadaju *ceramici figulini*. Tim terminom označava se najkvalitetnije srednjoneolitičko posuđe, ukrašeno dekorativnim, postojanim slikanjem. *Ceramica figulina* se ukrašavala različitim dekorativnim stilovima („a fasche larghe“, Ripoli, Scaloria Alta i Bassa, Serra d'Alto...), njeni proizvodni centri su locirani u južnom i središnjem dijelu Apeninskog poluotoka, a možda i na istočnoj obali Jadrana (Radić 2012:188-189). Nalazom sve većeg broja posuda *ceramice figuline* na istočnoj obali Jadrana, posebno u Ravnim kotarima, ali i na otocima srednje Dalmacije, otvara se pitanje mogućnosti lokalne proizvodnje tih cijjenjenih,

luksuznih i nadkulturnih proizvoda (Spataro 2009:68-69). Na istočnoj obali se *figulina* javlja najkasnije sredinom srednjeg neolitika i traje barem do kraja srednjeg neolitika, a velika količina ulomaka nađenih na Sušcu ukazuje se put razmjene proizvoda i/ili usvajanja tehnologije.

Među značajna i lako uočljiva svojstva fine slikane keramike prevlačenje je površine postojanom bijelom prevlakom. Ovaj način pripremanja površine za slikanje dobro je poznat u Veloj spili (Čečuk, Radić 2006:113, T. 33/1-2; Radić 2012:81). Bijela, na bolje očuvanim ulomcima srebrnasta, prevlaka se nalazi na površini najbolje izrađenih i najdekorativnije ukrašenih ulomaka.

Među više fragmenata fine slikane keramike najbolje su očuvani oni koji pripadaju Ripoli ukrasnom stilu.⁷ Oslíkani su nizovima tankih, blijedih, ljubičastih crta koje se oštro lome oblikujući geometrijske likove omeđene širokim, crvenim trakama.

Analiza⁸ predmeta od cijepanog kamena

S površine lokaliteta prikupljeno je 358, a iz sonde još 59 kamenih predmeta ukupne težine 1182,8 grama. Treba spomenuti da to nije i konačan broj jer se svakim obilaskom terena zbirka i dalje povećava. Velika većina artefakata je jako patinirana i to žućkasto crvenim (*yellowish red*) i raznim izrazito smeđim tonovima (približno Munsell, 5 – 7.5 YR; 5/4 – 5/6). Patina prekriva čitave predmete i uglavnom je potpuno neprozirna. Razlog patiniranosti je spomenuta izloženost agresivnom mediju nekadašnjeg jezerskog dna.

7 Neolitički lokalitet Ripoli se nalazi zapadno od Pescare, podalje od mora. Veća količina oslikanih keramičkih ulomaka Ripoli ukrasnog stila nađena je kod nas u Ravnim kotarima, a na Korčuli i okolnim otocima poznato je svega nekoliko slomljenih posuda.

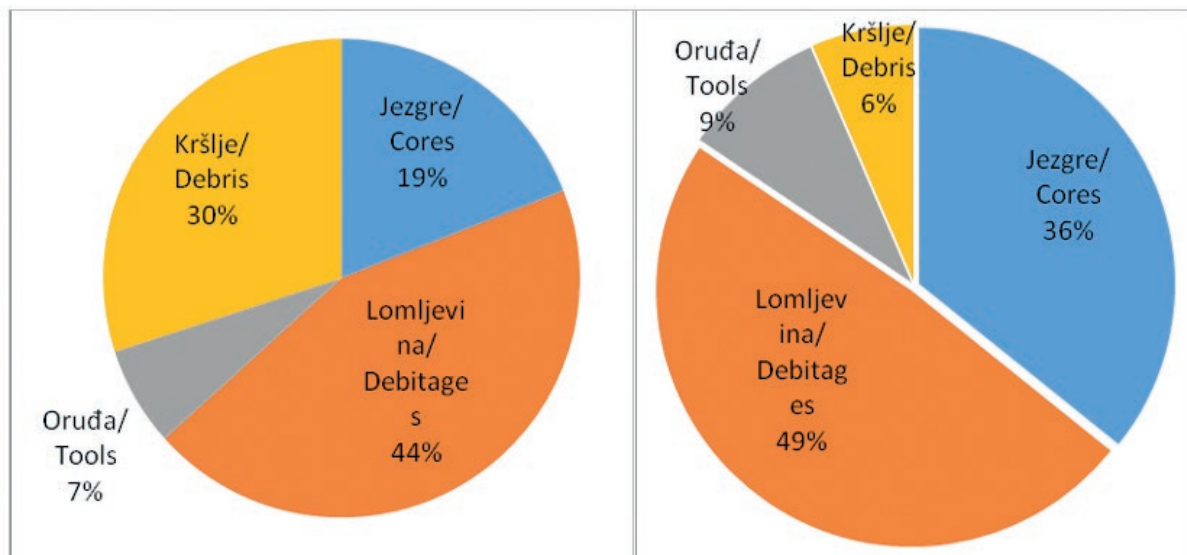
8 Detaljna analiza litike, ali i ostalih kategorija nalaza, bit će objavljena u nekom stručnom časopisu, a na ovom mjestu su prikazani samo najosnovniji pokazatelji. Korištena literatura: Forenbahe 2006; Forenbahe 2008; Forenbahe, Nikitović 2007/2008; Forenbahe, Vujnović 2013.

Na prikupljenom materijalu vidljiv je niz mikrooštećenja koji su slični, a ponekad i identični s retušem. Takva oštećenja redovito nisu patinirana (tj. „friška“ su) i najčešće se lako razlikuju od izvornog modificiranja radnog ruba. Zbog okolnosti nalaza tj. činjenice da su litički predmeti prikupljeni s površine vinograda i oranica koje se desetljećima redovno obrađuju frezanjem sigurno je da su mikrooštećenja, ali i česti nepatinirani lomovi, posljedica obrade tla. Razlikovanje recentnih oštećenja od izvornog retuša u situaciji kad dolazi do njihovog preklapanja na istom radnom rubu, najčešće nije moguće.

Prikupljeni predmeti su podijeljeni prema tehnološkim kategorijama (jezgre i dijelovi jezgara, lomljevina, alatke te otpad, odnosno kršlje).

Kod ulomaka grube keramike izdvaja se onaj koji pripada tzv. trakastoj keramici. Od fine keramike ističu se ulomci srednjoneolitičke ceramice figulinae. Najbolje su očuvani oni koji pripadaju Ripoli ukrasnom stilu.

Cjelovite **jezgre** (*Cores*) su malobrojne, a korištene su za dobivanje odbojaka te rjeđe i kraćih, nepravilnih sječiva. Jezgre za prizmatična sječiva nisu nađene. Znatno češći od cjelovitih jezgara su njihovi dijelovi s vidljivim često skromnim tragovima prethodnog odbijanja. Dobar dio dijelova jezgara smatramo samo otpadom nastalim pri redukciji jezgara. To je posebno izraženo u primjerima kad se radi o sirovini slabije kvalitete ili jezgrama s greškom u strukturi materijala.

Slika 1a i 1b:

1a. Postotna zastupljenosti pojedinih tehnoloških kategorija;

1b. Postotna zastupljenost težinskih udjela tih istih tehnoloških kategorija (samo predmeti skupljeni s površine)

Lomljevina (*Debitage*) su svi neretuširani odbojci i sječiva duži od 15 mm. Razlika među odbojcima i sječivima je u tome što je kod ovih zadnjih dužina najmanje dvostruko veća u odnosu na širinu.

- **odbojci** (*Flakes*) su najzastupljenija kategorija litičkih nalaza. Na dijelu krupnih i pravilnih odbojaka primjetni su tragovi korištenja, ali je još veći broj bez tih tragova. Često se radi samo o svojevrsnom otpadu koji nije mogao niti trebao upotrebiti za daljnju izradu alatki jer je odbijen samo zbog uklanjanja određenog dijela jezgre.

- **neppravilna sječiva** (*Irregular blades*) Radi se o predmetima koji se izgledom približavaju prizmolikim sječivima i na čijim se rubovima gotovo redovito uočavaju tragovi korištenja, ali nijedno nepravilno sječivo nije i formalno retuširano. Posebnu skupinu čini šest prebačenih sječiva. To su redovito razmjerno krupni predmeti sa zadebljanim distalnim

dijelom. Zanimljivo je uočiti da se i na radnim rubovima prebačenih sječiva u pravilu nalaze tragovi korištenja.

- **prizmolika sječiva** (*Prismatic blades*) su za neolitik najkarakterističniji dio lomljevine. Dobivaju se odbijanjem od (za njihovu izradu posebno pripremljenih) prizmatičnih jezgara. Na taj su se način proizvodila duga, uska, tanka sječiva, usporednih rubova, najčešće trapezastog ili trokutastog presjeka, koja su bila osnova za proizvodnju različitih tipova alatki.

Alatke (*Tools*) su svi neupitno retuširani predmeti. Među materijalom skupljenim s površine ukupno je nađeno samo 25 neupitnih alatki, što iznosi 7% od svih predmeta. U obzir nisu uzimane alatke kod kojih je uslijed loma ili oštećenja sačuvana retuširana površina kratka, isto kao ni predmeti kod kojih nismo u mogućnosti sa sigurnošću razlučiti recentna oštećenja od uporabnog ili pravog retuša. Identificirane alatke dijelimo na: retuširana

Alatke

Ulomak trakaste keramike

sječiva, oruđa s hrptom, obostrano retuširane šiljke, retuširane odbojke, udupke, zarubljena sječiva i grebala.

Među alatkama ćemo istaknuti za srednji neolitik karakteristična, dvostrano na prizmatičnim sječivima strmo obrađena oruđa, često s oblikovanim trnom za usađivanje. Drugi predmeti su obostrano strmo retuširani šiljci s jezičcem i krilcima koji se od ostalih alatki izdvajaju plitkim, finim, obostranim retušem često izvedenim po cijeloj površini. Jedan predmet je minimalno oštećen, a drugom je odlomljen distalni dio. Radi se o kremenim vrhovima strelica namijenjenim lovu ili možda ratovanju. Jedan obostrano retuširan šiljak nađen je i u sloju 1 sonde iz 2016.

Kršlje ili otpad (*Debris*) je litička kategorija koja se sastoji od krhotina (*Chunks*) i sitneža, najčešće minijaturnih odbojaka (*Chips*), ali i raznog otpada manjeg od 15 mm.

- **krhotine** (*Chunks*) razmjerno su malobrojne i ponekad ih je teško razlikovati od dijelova manje kvalitetnih jezgara, ali i odbojaka.

- **sitnež** (*Chips*) Najčešće se radi o pravilnim odbojcima kraćim od 15 mm. U sitnež su svrstani i kratki dijelovi prizmatičnih sječiva, ali i različit sitan otpad.

Porijeklo litičke sirovine

Istraživanja Zlatka Perhoča (Perhoč 2009:25-46; Forenbaher, Perhoč 2015) koja obavlja posljednjih desetak godina pokazala su da otok Korčula, posebno njegov zapadni dio, nije siromašan ležištima rožnjaka⁹ od kojeg se je moglo proizvoditi opisano oruđe. Ta su se ležišta intenzivnije iskorištavala tijekom mezolitika, a zbog nama još uvijek nedovoljno poznatih razloga u neolitiku se gotovo zanemaruju jer se koristi rožnjak doveden s Monte Gargana. Nakon detaljne analize koja se obavlja u Mannheimu,

znat ćemo koliki je udio lokalne i importirane sirovine prema pojedinim litičkim kategorijama, a za sad se moramo zadovoljiti da je već nakon površnog pregleda prof. Perhoč izjavio da većina materijala nedvojbeno potječe s Gargana i obližnjih apulijskih ležišta.

Čini se da većina litičkog materijala potječe s Monte Gargana.

Analiza ostataka prehrane

U slojevima istraženim 2016., ali i na površini lokaliteta prikupljeno je stotinjak životinjskih kostiju. U svakom sloju je nađena barem poneka kost ovce ili koze.¹⁰ Na površini i u sondi nađeno je i nekoliko goveđih kostiju. Podaci s kojima za sada raspolažemo jasno ukazuju da je stočarstvo bilo jedna od temeljnih gospodarskih grana i da se je osim na uzgoj stoke sitnog zuba oslanjalo na uzgoj goveda.

Bez obzira na udaljenost od mora, stanovnici Lokvice su na jelovniku često imali i ribu, o čemu svjedoče riblje kosti iskopane u sondi. Temeljem nalaza ljuštura morskih školjaka i puževa zaključujemo da se prehrana dopunjavala ogrcima, dagnjama i priljepcima.

Nalaz četiri vrha kremenih strelica, od kojih je za neke vidljivo da su korištene, a neke su i popravljane, odnosno dorađivane nakon upotrebe, upućuje na mogućnost lova divljih životinja.

Dokaze o poljoprivrednoj proizvodnji jednostavnim istraživanjima kakva su do sada rađena, bez složenih analiza polena ili mokrog sijanja iskopanog materijala s ciljem nalaza pougljenjenih sjemenaka, neće se moći potvrditi. Ipak, zahvaljujući „sčaju srpa“ odnosno

⁹ Kamen od kojeg su se najčešće izrađivale alatke je rožnjak (chert) za kojeg se često koristi i stariji naziv – kremen.

¹⁰ Životinjske kosti je determinirao dr. sc. Siniša Radović sa Zavoda za paleontologiju i geologiju kvartara HAZU Zagreb, na čemu mu se srdačno zahvaljujemo.

Na Lokvici je živio ratar, stočar i lovac. Temelj njegove egzistencije bio je uzgoj goveda, ovaca i koza, ali i ribolov te sakupljanje morskih školjaka i puževa.

u arheološkoj znanosti dobro poznatom tragu kojeg stabljika žitarice ostavlja na kremenom srpu i koji je nedvojbeno potvrđen na nekoliko dijelova prapovijesnih srpova nađenih na Lokvici,¹¹ možemo s velikom dozom sigurnosti konstatirati da je na Lokvici živio ratar.

Dosadašnja skromna istraživanja potvrdila su da je nekadašnji stanovnik Lokvice u potpunosti koristio prirodne prednosti koje mu je pružalo tadašnje prostrano i plodno Blatsko polje. Temelj njihove egzistencije bio je uzgoj goveda, ovaca i koza, a nije moguće zanemariti ni poljodjelstvo te materijalnim dokazima potvrđen ribolov i sakupljanje morskih školjaka, odnosno puževa. Buduća istraživanja će zasigurno valorizirati i položaj lova kao značajne gospodarske grane nekadašnjih stanovnika Blatskog polja.

Zaključak

Lokvica je za sada jedino poznato i prvo istraživano neolitičko nalazište na otvorenom na Korčuli i okolnim otocima.¹² Iznimka je lokalitet pored uvale Maslenica blizu Vrboske

11 Dijelove srpova i ostale nađene litičke predmete tijekom boravka u Veloj Luci pregledao je dr. sc. Niccolò Mazucco postdoktorski istraživač pariškog sveučilišta, stručnjak za „sickle blades” kojem zahvaljujemo na dobivenim rezultatima.

12 Razlog nepostojanja većeg broja lokaliteta na otvorenom treba tražiti u transgresiji, odnosno smanjivanju kopnene površine uslijed podizanja razine mora. Primjera plavljenja lokaliteta na Jadranu ima više, a na Korčuli je to pličina u Korčulanskom kanalu s većom količinom ulomaka brončanodobnih posuda (usmeno saopćenje dr. sc. Igora Borzića). Možda važniji razlog nepoznavanja lokaliteta na otvorenom je konstantno sedimentiranje tijekom kojeg se crvenica erozijom, a pijesak eolskim procesom talože na površini kraških udolina prekrivajući neolitičke, ali i ostale lokalitete. Erozijska je značajna u slučajevima kad je lokalitet na strmini, npr. na rubu polja, pa tijekom vremena dolazi do njegovog otplavlivanja, ustvari uništavanja. U Dalmaciji je čest način uništavanja lokaliteta vezan uz krčenje zemljišta i gradnju vinogradarskih terasa.

na Hvaru (Diedrich 2011:51-71) kojeg tek treba temeljitije istražiti i preciznije datirati. Nešto je bolja situacija s otokom Sušcem (Radić 2012:127-150; Bass 1998:169-190; 2004:45-60), ali na njemu nađeni ostaci materijalne kulture najvjerojatnije nisu rezultat kontinuiranog života na otoku nego niza kraćih boravaka vezanih uz transjadransku plovidbu. Važnost Lokvice je u očekivanim budućim rezultatima jer prilikom istraživanja otvorenih lokaliteta imamo znatno veće mogućnost proučavanja ostataka gospodarske djelatnosti i uvida u organiziranje samog naselja.

Za lokalitet Lokvica još uvijek nemamo nijedan radiokarbonski datum pa se pri datiranju moramo osloniti na usporedbe s materijalom poznatim iz drugih korčulanskih nalazišta.¹³ Ulomci *ceramice figuline*, posebno one ripoli stila jasno ukazuju na srednji neolitik. Nalaz trakaste keramike i keramike ukrašene urezivanjem dobro se uklapaju u srednjoneolitičku keramografiju. Predmeti od opsidijana (jedan nađen na površini, dva u sondi) do sada su na Korčuli i okolnim krajevima gotovo isključivo nalaženi u naslagama srednjeg neolitika. Preciznije datiranje je dosta teško, ali količina *ceramice figuline*, način ukrašavanja i prevlačenja površine fine keramike upućuje na mlađu, a možda i srednju srednjoneolitičku razvojnu fazu. U apsolutnim brojkama to je vrijeme kraja 6. ili prva polovica 5. milenija prije Krista (okvirno između 5200 i 4500 godina prije Krista).

U to doba se je na Lokvici nalazilo naselje lokalnih stočara koji su prehranu dopunjavali lovom i ribolovom, a buduća istraživanja će pokazati u kolikoj su mjeri obrađivali zemlju. Za sada je potvrđena gospodarska, ali i kulturna povezanost Lokvice sa susjednim lokalitetima te s jugom Apeninskog poluotoka (Apulija, Monte Gargano...), isto kao i pripadnost širem jadransko-jonskom krugu slikane srednjoneolitičke keramike (Radić 2012:180 i dalje).

13 Na Korčuli je neolitik dobro poznat i istražen u Veloj spili pored Vele Luke, Jakasovoj špilji iznad žrnovske uvale Rasohatice i u špilji Žukovica blizu Račišća.

Literatura

- Bass, Bryon. „Early Neolithic Offshore Accounts: Remote Islands, Maritime Exploitations, and the Trans-Adriatic Cultural Network“. *Journal of Mediterranean Archaeology* 11/2, 1998., str. 165 – 190.
- Bass, Bryon. „The Maritime Expansion of Early Neolithic Agro-pastoralism in the Eastern Adriatic Sea“. *Atti della Societa per la Preistoria e Protostoria della regione Friuli – Venezia Giulia* 14, Trst 2004., str. 45 – 60.
- Diedrich, Cajus. „The First Neolithic Open Air Shore and Shell Midden Site of Chert Explorers of the Hvar-Lisičići Culture on the Island of Hvar, Croatia“. *Journal of Island & Coastal Archaeology* 6, 2011., str. 51 – 71.
- Čečuk, Božidar & Radić, Dinko. *Vela spila: višeslojno pretpovijesno nalazište – Vela Luka, otok Korčula*. Vela Luka: Centar za kulturu, 2005.
- Dokoza, Serđo. „Iz gospodarske i društvene povijesti Blata do XVIII. st“. U: *Blato do kraja 18. st.*, sv. 1. Blato 2003., str. 117 – 138.
- Forenbaher, Stašo. „Flaked Stone Artifacts / Izrađevine od cijepanog kamena“. U: *Prehistoric Herders of Northern Istria: The Archaeology of Pupićina Cave*, volume 1 / Pretpovijesni stočari sjeverne Istre, Arheologija Pupićine peći, 1. svezak. Pula: Arheološki muzej Istre, 2006., str. 225 – 258.
- Forenbaher, Stašo. „Kamene izrađevine“. U: *Grapčeva špilja: pretpovijesni stan, tor i obredno mjesto*. Split 2008., str. 75 – 84.
- Forenbaher, Stašo & Nikitović, Dejana. „Neolitičke izrađevine od cijepanog kamena iz Vele peći kod Vranje (Istra)“. *Histria archaeologica* 38–39 (2007/08), str. 5 – 35.
- Forenbaher, Stašo & Vujnović, Nikša. „Đurđeva greda i neolitik Like“. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 30, Zagreb 2013., str. 5 – 26.
- Forenbaher, Stašo & Perhoč, Zlatko. „Izrađevine od lomljenog kamena iz Nakovane (Pelješac): kontinuitet i promjene od ranog neolitika do kraja prapovijesti“. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 32, Zagreb 2015., str. 5 – 74.
- Gjivoje, Marinko. *Otok Korčula*. Zagreb: Vlastita naklada, 1969.
- Kalogjera, Ante. „Evolucija reljefa otoka Korčule“. *Geografski glasnik* 38. Zagreb 1976., str. 157 – 174.
- Šeparović Zvonimir (ur.). *Korčulanski statut, Statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine.*, Zagreb – Korčula: Grafički zavod Hrvatske, 1978.
- Oreb, Franko. *Otok Korčula u doba druge austrijske uprave*. Split: Naklada Bošković, 2007.
- Perhoč, Zlatko. „Sources of chert in Middle Dalmatia: Supplying raw material to prehistoric lithic industries“. U: *A Connecting Sea: Maritime Interaction in Adriatic Prehistory*. Oxford: British Archaeological Reports International Series 2037, 2009., str. 25 – 46.
- Piplović, Stanko. „Javne gradnje u općini Blato tijekom XIX. stoljeća“. U: *Vela Luka na putu samostalnog razvoja* (zbornik). Vela Luka 2000., str. 143 – 165.
- Radić, Dinko. „Blatsko polje“. *Opuscula archaeologica* 23/24, Zagreb 2000., str. 39 – 47.
- Radić, Dinko. *Materijalna kultura srednjeg neolitika na otocima srednjeg i južnog Jadrana*. doktorski rad obranjen na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2012.
- Radić, Frano. „Novi predmet iz kamenog doba u Dalmaciji“. *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 9(3), Zagreb 1887., str. 71 – 73.
- Radić, Frano & Vuletić-Vukasović, Vid. „Arheološke bilješke s putovanja po otoku Korčuli u mjesecu svibnju 1887.“. *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 9(4), Zagreb 1887., str. 104 – 111.
- Radić, Frano & Vuletić-Vukasović, Vid. „Predhistorički predmeti s otoka Korčule i poluotoka Pelješca u Dalmaciji“. *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 12(3), Zagreb 1890., str. 73 – 78.
- Spataro, Michela. „The First Specialised Potters of the Adriatic Region: The Makers of Neolithic Figulina Ware“. U: *A Connecting Sea. Maritime Interaction in Adriatic Prehistory*. Oxford: BAR International Series 2037, 2009., str. 59 – 72.